

Паспорт сохранности фонда библиотеки и его данные позволяет получить сведения о физическом состоянии как отдельных документов, так и фонда в целом, прогнозировать дальнейшее планирование мероприятий по сохранности документов и оценивать материальные затраты на их реализацию.

Список использованной литературы

1. Добрусина С. А. Паспорт сохранности документа / С. А. Добрусина // Добрусина С. А. Экспертиза состояния и паспортизация библиотечных фондов : учеб. пособие / С. А. Добрусина, В. И. Саноцкий, Е. С. Чернина. – СПб. : РНБ, 2005. – С. 164–173.
2. Лапшина Н. С. Режим хранения документов в библиотеках / Н. С. Лапшина // Обеспечение сохранности документов в библиотеках : сб. метод. и практ. материалов / под ред. Г. Д. Куцева. – Челябинск : ЧУНБ, 2005. – С. 19–22.
3. Перевірка бібліотечних фондів : метод. рекомендації / упоряд. А. М. Доркену. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – 48 с.
4. Привалов В. Ф. Оценка физического состояния документов. Способ малой выборки : пр. пос. / В. Ф. Привалов, В. Н. Бобкова, Л. В. Куроедова. – М. : ВНИИДАД, 1998. – 46 с.

УДК 025.22

Л. С. Андреева, зав. відділу комплектування та наукової обробки документів

Вивчення оновлення та використання фонду НБ МДУ за 2012–2014 рр.

Розглянуто питання оновлення та використання фонду наукової бібліотеки Маріупольського державного

університету на прикладі його аналізу за 2012–2014 роки.

Ключові слова: наукова бібліотека Маріупольського державного університету, оновлення фонду, використання фонду, порівняльний аналіз, комплексний аналіз, динамічний аналіз.

Під вивченням фонду розуміється наукове пізнання складу, використання, динаміки бібліотечного фонду з метою підвищення його відповідності завданням бібліотеки та інформаційним потребам користувачів, а також ефективності використання.

Дослідження дають змогу бачити тенденції розвитку фонду, проблеми у його формуванні та використанні, приймати управлінські рішення. З цією метою було проведено вивчення оновлення та використання фонду наукової бібліотеки Маріупольського державного університету (далі – НБ МДУ) у період з 2012 по 2014 роки.

Мета нашого дослідження – аналіз фонду НБ МДУ за 2012 – 2014 рр.

Задача дослідження – оцінити якість комплектування фонду, визначити проблеми, пов’язані з формуванням фонду.

Об’єкт дослідження – фонд НБ МДУ.

Предмет дослідження – статистичні показники фонду за 2012–2014 роки.

В ході дослідження застосовувались різні види аналізу: порівняльний, комплексний, динамічний.

Порівняльний аналіз.

Оновлення фондів за встановлений період відображає відношення об’єму надходжень до об’єму фонду на кінець періоду, який досліджується, у відсотках і є одним з важливих аргументів в обґрунтуванні фінансових витрат на комплектування бібліотечних фондів.

Ми можемо бачити, що при нормі у 10 % показники двох попередніх років менші за норму: у 2012 р. – в 6 разів, у 2013 р. – у 9 разів; а у 2014 р. знову, як і у 2012 р., менші за норму у 6 разів (табл. 1).

Таблиця 1

Показники оновлення фондів

Рік	Норма, %	Показник, %
2012	10	1,64
2013	10	1,10
2014	10	1,58

Оновленню фонду сприяли надходження з МОНУ, але з 18 квітня 2014 року було видано наказ Міністерства освіти і науки України за № 486 «Про деякі питання скасування процедури надання Міністерством освіти і науки грифів навчальної літератури для вищих навчальних закладів», згідно з яким було визнано таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 27.06.2008 «Щодо видання навчальної літератури для вищої школи». Це означає, що Міністерство відмовляється від грифування (тобто від схвалення безпосередньо міністерством) підручників та посібників для вищих навчальних закладів. Надалі вони схвалюватимуться до друку вченими радами вищих навчальних закладів чи академічних установ, в яких пишуться підручники. Відтак, вищі регально зможуть самостійно обирати книжки за якими вчитимуться студенти, не озираючись на схвалення Міністерства.

Основне джерело поповнення фонду – це закупівля нової літератури за замовленнями кафедр за кошти університету (рис. 1). На придбання книг протягом досліджуваних було виділено:

- у 2012 році – 19 613 грн.
- у 2013 році – 28 664,76 грн.
- у 2014 році – 54 179 грн.

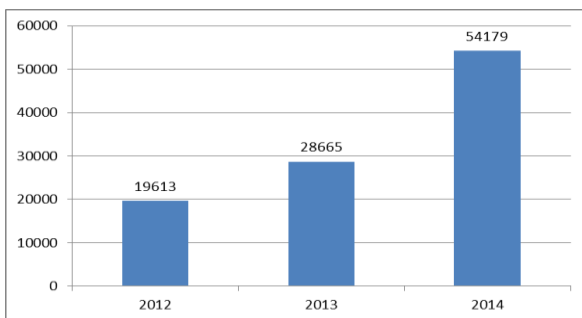

Рис. 1. Витрати на придбання літератури (грн.)

Норма *нових надходжень* за рік обчислюється з розрахунку 250 нових видань на 1 000 читачів (контингент користувачів за єдиним обліком за рік):

- у 2012 році надійшло 1 099 назв (норма – 1 043 назв) – норма надходжень нових назв на одного читача виконана
- у 2013 році надійшло 1 065 назв (норма – 1 103 назв) – норма надходжень нових назв на одного читача виконана
- у 2014 році надійшло 1 478 назв (норма – 922 назв) – норма надходжень нових назв на одного читача виконана.

Особлива увага надається комплектуванню фонду науковими документами та документами українською мовою.

Наукові видання закупаються бібліотекою за профілем. У наукових бібліотеках норма комплектування науковими документами складає до 40 %. Показники свідчать про стабільний відсоток надходжень наукової літератури до фондів НБ МДУ в останні 3 роки. Фонд наукової літератури складає:

- 2012 р. – 30,6 % від загального фонду;
- 2013 р. – 30,8 % від загального фонду;
- 2014 р. – 30,6 % від загального фонду.

Документи *українською мовою* у фонді станом на початок року:

- на 01.01.2013 – 15 351 назва / 70 202 прим. (45,5 %);
- на 01.01.2014 – 15 988 назв / 71 283 прим. (45,8 %);
- на 01.01.2015 – 16 614 назв / 71 774 прим. (46,2 %).

Наявність документів *українською мовою* у фондї, як ми можемо бачити з наведених даних, складає досить стабільний відсоток протягом останніх 3-х років (приблизно 46 % від загального фонду) і не залежить від об'єму надходжень.

Надходження документів *українською мовою* протягом 3-х років (рис. 2):

- за 2012 р. – 443 назви / 1 284 прим.;
- за 2013 р. – 637 назв / 1 081 прим.;
- за 2014 р. – 626 назв / 1 384 прим.

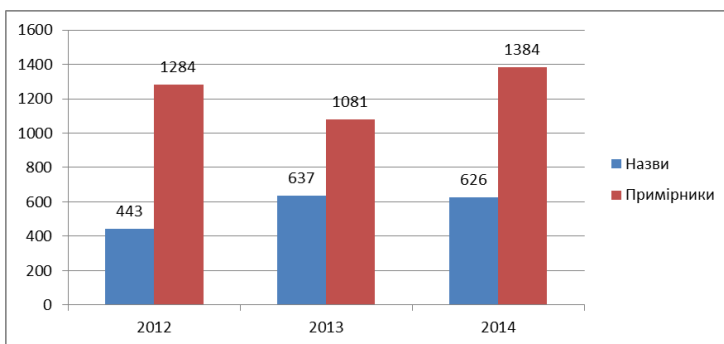

Рис. 2. Надходження документів українською мовою

Комплектування документами *українською мовою* зростає тоді, коли фонд поповнюється літературою за кошти університету та перевага надається документам державною мовою. Комплектування тільки подарованими документами в силу об'єктивних причин призводить до зменшення надходжень українською мовою.

Складність процесу *формування фонду* полягає у тому, що бібліотечний фонд має постійно якісно оновлюватися, майже не змінюючись кількісно. Це стає можливим

завдяки вилученню літератури, яке набуває не меншого значення, ніж її придбання. Об'єм фонду на кінець досліджуваного періоду якраз і відображає стан фондів з урахуванням літератури, що надійшла і вибула. У нас через нестачу фінансування оновлення фонду практично загальмовано, ще й зменшення об'єму фонду сприймається як катастрофа. При цьому фонди «застарівають» за змістом, містять баласт невживаної літератури або літератури, яку не запитують. Саме ці чинники впливають на зниження обертаності фонду та інші показники.

За рекомендаціями ІФЛА норма щорічного *вибуття* повинна складати 8 % від загального фонду. Показники цього дослідження говорять про дуже низькі показники процесу вилучення з фонду НБ МДУ:

- у 2012 р. вилучено 0,35 % від загального фонду;
- у 2013 р. вилучено 0,18 % від загального фонду;
- у 2014 р. вилучено 1,7 % від загального фонду.

У 2014 р. простежується тенденція зростання вибуття літератури, що надає чітке уявлення про кількісну сторону фонду та свідчить про те, що робота бібліотеки спрямована на поліпшення складу фонду.

Широта тематики, різноманіття видів документів, а також суттєві відмінності у запитах читачів бібліотек зумовлюють необхідність створення і постійного удосконалення *довідково-бібліографічного апарату бібліотек*, найважливішою частиною якого є система бібліотечних каталогів, що розкривають склад та зміст бібліотечних фондів.

Коефіцієнт відображення фонду у каталозі – це відношення кількості назв документів, які знаходяться на обліку, до кількості назв документів, відображених у каталогах; за нормою він повинен дорівнювати 1. У наведеній нижче таблиці (*табл. 2*) можна побачити, що на сьогодні каталоги не відображають фонд у повному обсязі, але з кожним роком коефіцієнт відображення наближається до 1.

Таблиця 2

Коефіцієнт відображення фонду у каталогах

Назва каталогу	2012	2013	2014
Систематичний каталог	1,13	1,15	1,08
Алфавітний каталог, АК (законсервовано)	---	---	---
Службовий алфавітний каталог, САК (ведеться з 2005 р.)	2,03	2,07	1,79
Електронний каталог, ЕК (ведеться з 2000 р.)	1,98	1,73	1,64

Всього на 01.01.2015 у бібліотечному фонді на обліку – 34 486 назв. Сектор каталогізації не тільки стабільно поповнює каталоги новими даними, але й планово проводить їх методичне редагування (звірка топографічного каталогу з САК, СК та ЕК в «ІРБІС»). Читацький АК законсервовано з 2012 р.

Комплексний аналіз ефективності використання фонду. Показниками цього виду аналізу є обертаність, читаність та книгозабезпеченість фонду.

Обертаність фонду – це відношення об’єму фонду до книговидачі; вона є показником інтенсивності використання бібліотечного фонду. Є два показники норм:

- за Ю. Столяровим верхня межа приймається за 3, нижня межа – за 1,4;
- за Н. Бубекіним коливається між верхнім показником 5 та нижнім – 7.

Згідно з нормами Ю. Столярова, обертаність фондів НБ МДУ відповідає нормі, а згідно з Н. Бубекіним, – не відповідає (табл. 3).

В обох випадках спостерігається тенденція зниження показників обертаності.

Таблиця 3

Коефіцієнт обертаності фонду

Рік	Показники	Норма (за Ю. Столяровим)	Норма (за Н. Бубскінім)
2012	2,04	1,04–3	5–7
2013	2,02	1,04–3	5–7
2014	1,95	1,04–3	5–7

Читаність – це відношення книговидачі до кількості читачів за єдиним обліком. Норма відносно стабільна за обсягом у бібліотеках будь якого типу та виду і складає від 17 до 23. Показники протягом 3-х років з невеличкою перевагою у 2013 р. достатньо високі:

- у 2012 р. – 57,65;
- у 2013 р. – 74,46;
- у 2014 р. – 64,44.

Книгозабезпеченість – це відношення об’єму фонду навчальної літератури до кількості користувачів за єдиним обліком:

- 2012 р. – 28,21;
- 2013 р. – 36,89;
- 2014 р. – 33,05.

Показники за всі 3 роки демонструють достатній рівень книгозабезпечення та тенденцію зростання.

Динамічний аналіз.

В основі динамічного аналізу лежить вивчення темпових рядів. *Темп зростання* – це відношення рівнів поточного і попереднього періодів. Темп зростання у виразі простих відношень називається коефіцієнтом зростання. *Коефіцієнт зростання* відображає загальну ступінь зростання показників за визначений період.

Коефіцієнт зростання фонду – це відношення об’єму фонду поточного року до об’єму фонду минулого року.

Норма повинна перевищувати 1,03.

Коефіцієнт зростання фонду НБ МДУ:

- за 2012 р. – 1,01;
- за 2013 р. – 1,01;
- за 2014 р. – 1,00.

Можемо бачити, що показники, на жаль, тільки знижуються.

Коефіцієнт зростання кількості читачів – це відношення кількості читачів поточного року до кількості читачів минулого року.

Коефіцієнт зростання кількості читачів НБ МДУ:

- за 2012 р. – 1,02;
- за 2013 р. – 0,77;
- за 2014 р. – 1,12.

У зв'язку із демографічною ситуацією показник за 2013 р. помітно зменшився, але ситуація виправилася у 2014 р.

Коефіцієнт зростання книговидачі – це відношення показників книговидачі поточного року до показників книговидачі минулого року. Норма повинна бути більше 1 або дорівнювати 1.

Коефіцієнт зростання книговидачі:

- за 2012 р. – 0,91;
- за 2013 р. – 1,03;
- за 2014 р. – 0,97.

На жаль, у нашому випадку ми спостерігаємо коефіцієнт зниження книговидачі.

За результатами динамічного аналізу ми маємо такі показники (*тз* – *темпи зростання*):

- показники 2012 р.: $тзВ\ 0,91 > тзЧ\ 1,02 = тзФ\ 1,01$;
- показники 2013 р.: $тзВ\ 1,03 > тзЧ\ 0,77 < тзФ\ 1,0$;
- показники 2014 р.: $тзВ\ 0,97 < тзЧ\ 1,12 > тзФ\ 1,00$;
- коефіцієнт зростання книговидачі (*В*) – 0,97;
- коефіцієнт зростання кількості читачів (*Ч*) – 1,12;
- коефіцієнт зростання фонду (*Ф*) – 1,00 (*норма* $\geq 1,03$).

Проаналізуємо вказані показники. У 2012 р. темпи зростання фонду не відставали від зросту читачів; це було позитивне явище. Відповідно, зростала книговидача. Але ситуація зростання книговидачі при зниженні темпів зростання фондів говорить про надмірну інтенсивність його використання.

У 2013 р. спостерігалось ефективне використання фонду. Однак книжковий фонд зростав значно більше, ніж кількість читачів та книговидача. Збереження таких темпів могло призвести до збільшення неживаної частини фонду. Необхідним було збільшення кількості читачів (що природним чином відбулося у наступному році), удосконалення інформаційної роботи, покращення якості фонду.

У 2014 р. темпи зростання книговидачі відстають від темпу зростання читачів. Кількість читачів збільшується швидше, ніж об'єм фонду та книговидача.

Прогноз: зберігання таких темпів може призвести до недостатньої книгозабезпеченості, збільшення незадоволених запитів, зниження читаності.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження, ми можемо зробити певні **висновки**.

Головною причиною зниження всіх основних показників бібліотечної діяльності є недостатнє фінансування (постійно зростаючі ціни на книжкову продукцію, на передплату періодичних видань сильно гальмують поповнення фонду) та політична ситуація в країні (російські видавництва не хочуть працювати з українськими ВНЗ). Зазначені вище причини впливають на динаміку руху бібліотечного фонду НБ МДУ; цього недостатньо для якісного та повного формування бібліотечного фонду, що тягне за собою невідповідність фонду все зростаючим інформаційним потребам читачів. Однак, бібліотека не має свого кошторису, щоб планувати поповнення фонду необхідною літературою, тому воно здійснюється епізодично і подекуди

стихійно. У придбанні наукових видань бібліотеці необхідно дотримуватись підходу, спрямованого на збільшення кількості назв придбаних книг.

Потрібно посилити роботу з популяризації книг. Необхідно нарощувати об'єм фонду за рахунок збільшення щорічних надходжень до бібліотеки, своєчасно звільняти фонд від застарілих видань, покращувати якість складу фонду, вчасно реставрувати потрібні, але зношені книги, покращувати як індивідуальну, так і масову роботу з читачами, вдосконалювати інформаційну роботу.

Ефективною формою розкриття та популяризації бібліотечного фонду були і залишаються бібліографічні огляди літератури, дні інформації, книжково-ілюстративні виставки, моніторинг видавничої продукції, робота з кафедрами університету щодо замовлення літератури, потрібної для тієї чи іншої спеціальності. Розвиток інформаційних технологій надає широкий спектр інструментів для здійснення подібних видів діяльності і в електронних варіантах. А саме, це можуть бути: віртуальні виставки презентації видань фонду бібліотеки за окремими темами, електронні розсилання «Бюлетенів нових надходжень» та «Презентацій нових надходжень». Також вчасне поповнення та редагування Електронного каталогу НБ МДУ надає змогу читачам отримати максимально повну інформацію про видання фонду бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Библиотечные фонды / под ред. В. А. Недзвецкого. – М. : Просвещение, 1967. – 201 с.
2. Евстигнеева Г. А. О критериях комплектования традиционного библиотечного фонда и фонда электронных публикаций в единой системе формирования библиотечно-информационного фонда библиотеки / Г. А. Евстигнеева // Научные и технические библиотеки. – 2010. – № 10. – С. 23–30.

3. Савина Е. А. Система источников комплектования документальных фондов региональных вузовских библиотек на рубеже XX и XXI вв. / Е. А. Савина // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 7. – С. 27–35.
4. Слащева Н. А. Анализ информационно-библиотечной деятельности библиотек ЦБС БЕН РАН / Н. А. Слащева, Н. В. Миронова // Научные и технические библиотеки. – 2008. – № 11. – С. 12–23.
5. Столяров Ю. Н. Библиотечный фонд / Ю. Н. Столяров. – М. : Книжная палата, 1991. – 271 с.
6. Столяров Ю. Н. Производные принципы функционирования библиотечного фонда / Ю. Н. Столяров // Научные и технические библиотеки. – 2011. – № 4. – С. 30–48.

ББК 91
УДК 012

Відповідальний за випуск: директор наукової бібліотеки Маріупольського державного університету Шакула А. П.

Комп'ютерна верстка: Дейниченко О. В.

*Рекомендовано до друку
науково-методичною радою наукової бібліотеки
Маріупольського державного університету
(протокол № від . .2016 р.).*

НЗ4 Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету : матеріали IV науково-методичного семінару. 25 лютого 2016 р. / ред. А. П. Шакула. – Маріуполь : МДУ, 2016. – 149 с.

У виданні представлено матеріали і статті співробітників наукової бібліотеки Маріупольського державного університету з науково-дослідної роботи за 2015 р.

Видання може стати в нагоді як співробітникам бібліотек, так і всім, кого цікавить діяльність вузівської бібліотеки.

ББК 91
УДК 012